

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЕТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ МОДЕРНІЗМУ

*Винник-Остапшин В.Р., Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

Поняття модернізму пов'язують переважно з мистецтвознавством, саме тому воно потребує більш точного історико-філософського розуміння й визначення. Модернізм був першою течією, що охопила всі сфери культури та орієнтована на синтез релігійних, філософських і мистецтвознавчих ідей: саме модерн створює ідею єдиної релігії, яка заснована на синтезі окультизму, містики і християнства, єдиного мистецтва (Р.Вагнер, С.Дягілев), єдиної для всіх часів філософії (Ф.Ніцше).

Існує декілька розумінь модерності в історії мистецтв, соціології й філософії. Розбіжності полягають у визначенні хронологічних рамок цієї епохи. Наприклад, якщо розуміти модернізм як світогляд, що орієнтується на індивідуальність і наукове знання, то історичні рамки збігаються з філософією Нового часу. Відповідно модернізм розглядається як теоретична філософія, пов'язана з ідеєю незалежності та активності суб'єкта, що наполягає на науковості філософського пізнання й категоріальному характері мови філософії. Своє продовження він отримує в позитивізмі та сучасній аналітичній філософії. В цьому випадку поняття модернізму в філософії пов'язане, по-перше, з переходом від традиційного суспільства до індустріального, тобто із встановленням капіталізму, по-друге, з появою індивіда, здатного перетворювати світ із власної волі. Тому російська дослідниця М.М.Федорова пов'язує його розвиток з науковою революцією, що означала перехід від бачення світу як керованого божественним промыслом до осмислення світових процесів як саморегульованих; в результаті на зміну символічній єдності у світобаченні приходиться така картина світу, в якій людина, відокремлена від природи, намагається всіляко з'єднатися з останньою шляхом підпорядкування своїй думці та волі.

З погляду іншої традиції, модернізм можна розуміти як світогляд, що орієнтований на заперечення традиційних основ. Тут його хронологічні рамки взагалі не визначені, тому що будь-яка епоха має свій модернізм, тобто ідеологічне прагнення до новаторства та переосмислення традицій. Ця точка зору є більш філософською, але також не дає повного уявлення про даний феномен у філософії, тому що модернізм кінця XIX – початку XX століть можна розуміти як ще одну течію у ряді інших, традиційних установок, що прагнули оновлення.

Ми розуміємо модернізм як соціокультурну парадигму кінця XIX –поч. XX ст., орієнтовану на сучасність, що визнає пріоритет сучасного над традиційним, майбутнього над теперішнім. За великим рахунком модернізм і є “проектом сучасності”, як говорить про нього німецький філософ Ю.Хабермас. З одного боку, ми маємо справу з абсолютно новим принципом проектування, який не був популярним у новоєвропейській філософії. З іншого – цей проект

свідомо виявляється нездійсненим, бо орієнтується на сучасність, що постійно змінюється, а значить, приречений завжди залишатися незавершеним. У цьому сенсі, модернізм орієнтований не просто на нове, а на постійне оновлення. Таким чином, проект модернізму – це проект вічного оновлення, гонитва за актуальністю, модою.

Модернізм не можна назвати раціоналізмом в строгому сенсі, швидше він є його модифікацією. Може видатися, що модерністи виступають проти раціоналізму, бо і Ніцше, і Фрейд, і Джеймс, і Франк заперечують пануюче становище розуму, але нікого з них ми не можемо назвати ірраціоналістом чи містиком, бо кожен із цих філософів має чітку ідеологію. Модернізм орієнтується не просто на розум як на субстанцію, а на особливі його форми: економічний розвиток у К.Маркса, психоаналітичний – у З.Фрейда, релігійний – у С.Франка, інтуїтивний – у У.Джеймса, вольовий – у Ф.Ніцше.

Спостерігається певна тенденція до пошуку граничного положення, в даному випадку стосовно класичного європейського раціоналізму. Пошук меж розуму так чи інакше переважає у всіх вищевказаних філософів: пошук меж і взаємовідносин ідеології науки К.Маркса, меж свідомого і підсвідомого у З.Фрейда, віри-довіри і віри-знання у С.Франка, інтелектуального і чуттєвого в У.Джеймса. Простежується загальна тенденція втечі від раціоналізму, який стверджував центральність поняття розуму, прагнення до переосмислення такого його положення, тобто певного роду деконструкції. Якщо класична філософія звертала увагу перш за все на центральне, головне, то для модернізму більш привабливим є граничне. Таким чином, модернізм, як ідеологія оновлення, завжди прагне до пошуку граничних областей знання, які ще не були досліджені. З іншого боку, він прагне до переосмислення попередніх традицій, що також тягне за собою ідеологічний зсув пограничної області знання. Зрештою, модернізм прагне до синтезу мистецтва, моралі і знання.

Є й інші причини для розмежування класичної раціональної філософії і філософії модернізму. Класичний раціоналізм визнає незалежність суб'єкта пізнання від об'єкта, якому приписується характеристика пасивності. А модернізм, навпаки, наполягає на взаємозв'язку суб'єкта і об'єкта пізнання. Наприклад, у австрійського філософа З.Фрейда аналітик і пацієнт не протиставляються один одному як здоровий і хворий, а знаходяться в одному середовищі, де й відбувається їх взаємодія і процес лікування. Лікування розуміється Фрейдом не як вигнання хвороби за допомогою конкретних знарядь медицини, але як взаємодія аналітика і пацієнта в спільному для них мовному полі. Так само і німецький філософ К.Маркс говорить про те, що антагоністичні класи знаходяться в одному соціальному просторі, тому ми не можемо говорити про їх автономність, а швидше підкреслити їхню взаємодію, що реалізується в класовій боротьбі. Отже, модернізм в особах Фрейда, Маркса найбільш послідовно проводить ідею синтезу суб'єкта та об'єкта.

Світ розуміється модерністами не механічно, тобто не функціонує за одного разу встановленими законами розуму, а постійно прагне уникнути їх. Тут світ швидше нагадує організм, що постійно розвивається і долає попередні стани.

Модернізм, на відміну від класичної філософії, спрямований не просто на опис світу. Він виходить із того, що людина сама здатна змінювати цей світ, тобто для модерністів саме внутрішні сили самої людини (воля у Ф.Ніцше, підсвідомість у З.Фрейда, класова ідеологія у К.Маркса) постають як такі, що творять світ і є рушійними для історії.

Отже, модерністи орієнтовані на пошук глибинних основ людської особистості: чи це підсвідомість, яка визначає реальне життя, – у Фрейда, чи класова приналежність, яка визначає мислення і поведінку людини, – у Маркса, віра від якої залежить не лише щастя людини, але й хід історії взагалі, – у Франка, воля як підстава всякого життя та історії – у Ніцше, відчуття та інтуїція як підстава життя – у Джеймса. Глибинна сутність людини стає однією з ключових фігур в ідеології модернізму.